

שיעור הלכתי שבועי מפי מורנו ורבנו
הרה"ג דוד שלום נקי שליט"א
מו"צ ומחבר סדרת הספרים "בהלכה ובאגדה"

השיעור בימי ראשון בשעה 18:00
בבית המדרש "חזון עובדיה" דימונה

והתענג בדשן

"והתענג בדשן נפשכם, הטר אֶזְנְכֶם וּלְכוּ אֵלַי, שְׁמַעְנוּ וְנִדְבַחִי נִפְשְׁכֶם" (ישעיה נה ב)

גליון 221

בענין ברכת המזון מהתורה - ב' מסרים הכרחיים ומחזקים מאוד

כזית פת ושבע משאר מאכלים. חובה קדושה לאכול פת שחרית. אחרי מי ירוצו מעטפות טובות? מנין שהסעודה נקראת על שם הפת? מי היה רבי יעקב חגיז? מנין שלא יחפש יותר מידי גינוני כבוד? פירוש "אַרְץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכָּנָה תֹאכַל בָּהּ לֶחֶם לֹא תִחַסֵּר כָּל בָּהּ". ביאור הקשר בין הפסוקים בשבח ארץ ישראל. אם יש חילוק בצירוף לשביעה בין סלטים למנה עיקרית או לקינוחים? המעשה עם ינאי שהרג את חכמי ישראל. למה ינאי כעס על גיסו שמעון בן שטח? מחלוקת רש"י ובה"ג תלויה במחלוקת הפרי מגדים והלק"ט.

תקציר השיעור הקודם

א.¹ בסייעתא דשמיא נמשיך היום עוד משהו ממה שדברנו בשיעור הקודם, הבאנו מחלוקת ראשונים האם חיוב ברכת המזון מהתורה הוא רק

ועל ידי זה ינצל מכמה תולעים. ומעיד אני עלי שכמה וכמה פעמים ניצלתי על ידי זה, ברוך השם. ע"ש. ובדרך הלצה אמרו: "לפני שתפתח את הפה, תפתח את העיניים".

על כן, מצוה רבה לפרסם איסור זה ברבים, לבל יערכו סעודות בחצרות בשום פנים ואופן, ובכך לא יכשילו את הציבור בעבירות חמורות וקשות. 'המזהיר והנזהר, ירבה שלומם כנהר'. [ועיין במדרש בראשית רבה (פרשת וירא פרשה נד) על הפסוק (משלי טז): "בִּרְצוֹת ה' דִּרְכֵי אִישׁ, גַּם אוֹיְבָיו יִשְׁלֹם אֹתוֹ", אמר רבי ברכיה, "גַּם אוֹיְבָיו" לרבות כל מזיקי ביתו, כגון יתושים ופרעושים וזבובים. ע"כ. רק כמובן שחלילה לאדם לאכול במקום המועד ליתושים ופרעושים למיניהם כמו בחצרות, ולומר שמשמים ישמרו עליו שלא יכשל].

דבר נוסף שצריך לתת את הדעת באזכרות. על מה שרבים טועים לחשוב שעיקר האזכרה היא הסעודה. והלא זו טעות חמורה לחלוטין, וכי יעלה על הדעת שעל ידי שיאכלו בשר ודגים, אורז וזיתים מבושלים, תעלה נשמתו ותהיה לה נחת רוח?! הלא ברור שכל מטרת הסעודה, כדי שיברכו בכוונה כיאות, ובכך תעלה נשמת הנפטר למעלה. אך אם אוכלים בלי ברכה, או לעילוי נשמה שכזה. וכבר כתב הפלא יועץ (ערך כיבוד אבא ואם), שבמקום לעשות לנפטר ענג בעולם הבא, הם עושים לו נגע, חס ושלום. וכל שכן שמביאים פת והם לא נוטלים ידיים ולא מברכים ברכת המזון. לכן כבר מראש כשהוזמנתי בשבוע שעבר לאזכרה שם, אמרתי להם שלפחות לא יביאו לחם, כדי למזער נזקים, כי ידעתי באיזה ציבור מדובר ש-99% לא דתיים, ולא יקומו ליטול ידיים ולא יברכו ברכת המזון. והנה האחראי על האזכרה שהוא ידיד טוב שלי וירא שמ"ם, אמר לי שהם הזמינו לחמניות מתוקות, אמרתי לו, לצערי הרב, כמעט ואין לחמניות מתוקות היום במאפיות, כל לחמניה שאומרים שהיא מתוקה, באמת היא לא מתוקה, תטעם בפנים את הבצק, ותראה שזה אמנם טעים, אבל לא מתוק ממש. ומה שאתה רואה למעלה מבריק, זה מראה בעלמא ששופכים מים חמים עם סוכר על הלחמניה לאחר שהיא נאפית, והרי זה דומה ללחמניה רגילה שתמרח עליה שוקולד שבוודאי ברכתה "המוציא" וברכת המזון.

ייאמר לשבחך שהוא קיבל את הדברים והורה לאשתו [בת המנות] שתעלים את הלחמניות "המתוקות", כדי שלא יכשלו, והאמת שהיא חששה מאוד מאמא שלה מה היא תגיב על זה, כי אתם מבינים מה זה לתת למרוקאים לאכול סעודה עם מטבוחה ופלפלים חריפים בלי לחם. אבל ממש משמים, כנראה שזכות המנוח שחזר בתשובה בחודשיו האחרונים ונהפך

זהירות חמורה מאוד מלעשות סעודות בחצרות בימי הקיץ. הגר"ח פלאג': לא ישתה עד שיתן עיניו בכוס. לא להביא באזכרות אפילו לחמניות מתוקות, מכשילים את הרבים. הסירו המכשלה: אין היום במאפיות לחמניות מתוקות שברכתן "מזונות". מי אמרה למי: "בשביל מה את רוצה את הלחמניות, וכי את מברכת ברכת המזון?!" האם נכון ללמד גמרא במדרשיה לנערים חילונים? מתי אומרים: "המאור שבתורה מחזירם למוטב"? איך הוא לומד גמרא ואוכל נבילות וטריפות? איפה אחוזי הצלחה גבוהים יותר? אכל

¹ דבר חשוב ביותר שחובה גמורה לפתוח בו. אנחנו נמצאים בימי הקיץ, ולצערנו הרב יתושים שונים ומשונים מסתובבים רבות, וכל שכן בחצרות שדבר זה מצוי מאוד, ולכן חובה לתת את הדעת שלא לערוך סעודות בחצרות. הנה בשבוע שעבר הייתי באזכרה ב"קרית מוצקין" [תוך כדי סבב של כמה שיעורים בצפון בסייעתא דשמיא], וערכו את הסעודה והדרשות בחצר הגדולה שבבית המנוח, ואני מסתכל על השלחן שעליו נמצאים הסלטים וקערות ההגשה של הסעודה וכו', והנה יתושים מרחפים להם למעלה, וממש השם ירחם ויציל, אנשים לא מתבוננים כמה זה מפחיד, הלא בקלות יכול יתוש להיכנס למאכל ולהיתקע לו שם באיזו פינה, ואף אחד לא ישים לב, וחלילה נכשלים בשעה לאוין מן התורה. וגם מי ששם לב ומסלק אותם, אבל ברור שפעמים הוא יכול לפספס ולהיכשל. לכן אחי ורעי היקרים והאהובים, כל שומר נפשו ירחק מכל עשיית סעודה בחצרות, ולא יתפתה לזה בשום פנים ואופן, כי כמעט שאי אפשר להינצל מהמכשול של היתושים לגמרי. וחלילה רבים רבים יכולים להיכשל בעוון החמור של המאכלות האסורות. ולא פעם ולא פעמיים ראינו אנשים ששותים בחצר משקה כמו קפה או קולה וכדומה, והמשקה פתוח זמן מסוים, והם לא שמים לב שנכנס שם איזה יתוש קטנטן, וכיון שהמשקה שחור הם אפילו לא רואים אותו. וכל זה אפילו ביום, קל וחומר בן בנו של קל וחומר בשעות הלילה שקשה להתבונן אפילו בתוך מים.

לא פעם ולא פעמיים במוסרי שיעור, וכוס התה מונח ליד, אני משתדל להתבונן בו לפני שאני שותה שוב, ומצאתי כמה פעמים יתוש קטנטן ששוחה לו שם, ואם חלילה לא הייתי מביט במשקה, השם ירחם ויציל. וכבר כתב כן הגאון רבי חיים פלאג' בספרו כף החיים (סימן כד אות לה): הירא את דבר השם, ישים עין השגחתו בצלוחיות של יין ושאר משקים שיהיה מחסום לפיהם [שהיה מכוסים], ולא יסמוך על בני ביתו שנותנים מכסה, והדק היטב הכיסוי שלא יהיה קצת מגולה מקום ריווח להיכנס זבוב או יתוש. **וכשלוך הכוס לשותת יבדקנו קודם, כי יתן בכוס עינו קודם שיתן לתוך פיו.** ואם אין לו טביעות עין, יתן לאחרים שיש להם עינא פקיא שרואים בטוב. ואפילו כשהמשקים בשולחן, לא יתעצל מלכסותם בין שתיה לשתיה, ויזהר מהיתושים הדקים שכמעט נעלמים מן העין. וכתב עוד (שם אות מ): כתב בספר הברית, לא ישתה את המים עד שיתן עיניו בכוס ויסתכל לכל יהיה איזה זבוב או רימה ותולעה דקה וקטנה, כי כל בריה וכל חי שיביע, הוא איסור גדול, ועבירה היא בידו משום שרץ, כידוע. ע"ש. גם בחכמת אדם (כלל לה) כתב: ראוי לאדם להסתכל במה שאוכל,

כשאכל פת ושבע, או אפילו כשאכל כזית ולא שבע. ולדעת רוב הראשונים ברכת המזון מן התורה דוקא כששבע, ומהם: בעל הלכות גדולות, רש"י, תוספות, רבנו תם, רבנו יצחק, הרמב"ם, סמ"ג, האשכול, רבנו ישעיה, רבנו יונה והרא"ש. אולם לדעת הראב"ד, היראים, הרמב"ן, הרשב"א, הראב"ה ורבי יעקב מקורביל, אפילו כשאכל כזית חייב בברכת המזון מן התורה (עיין משנה ברורה בביאור הלכה סימן קפד סעיף ו'). ולהלכה, פסק מרן בשלחן ערוך (סימן קפו סעיף ב, סימן קצז סעיף ד) כדעת הרמב"ם וסיעתו שחייב ברכת המזון מן התורה הוא רק

להיות אדם אחר לגמרי, אם בשמירת השבת, תפילין, 3 תפילות במנין וכו'. וגם אשתו - האמא שתבדל לחיים טובים וארוכים, התחילה להתחזק בעקבות בעלה, וקיבלה את הדברים ברוח טובה והסכימה לשתף פעולה עם בתה להעלים את הלחמניות. והנה בתה האחרת - עורכת דין ב"תל אביב", שעדיין לא זכתה לשוב בתשובה, שאלה אותה, אמא, איפה הלחמניות? אך האמא ענתה לה כהוגן: "בשביל מה את רוצה את הלחמניות, וכי את מברכת ברכת המזון?!", היא הודתה וקיבלה את הדברים, איזה קידוש השם, ישתבח שמו.

למדנו מכאן, כמה עלינו להיזהר מלהביא אפילו לחמניות מתוקות, כי דבר זה הוא מכשלה גדולה, שאנשים בתמימות חושבים שברכתן "מזונות" אבל באמת ברכתן "המוציא". גם למדנו כמה עלינו להיזהר מלהכשיל חלילה אנשים שלא יברכו. וגם למדנו שלא צריכים לפחד מלומר את האמת, אתה תגיד את שלך ובורא העולם יעשה את שלו. לכן אין להביא אפילו לחמניות שקוראים להן "מתוקות" כאשר יש ציבור שלא נוטלים ידים ולא יברכו ברכת המזון. [משמשים, בדיוק יום אחד לפני כן, משהו הביא בשיעור לחמניות "מזונות", וטעמתי וראיתי שהן לחם גמור, וברכנו עליהם בפועל "המוציא" וברכת המזון].

נקודה נוספת וחשובה מאוד: לאחרונה ביקרתי באיזו מדרשה לנערים ממש חילונים גמורים, שפשוט אתה רואה איך הם נכנסים ולוקחים את הכיפה בכניסה ומניחים על הראש. והם זכו שהרב שלהם, יאמר לזכותו, ממש תאמץ עקרום, ודואג להם לכיבוד עשיר ביותר, מממתקים ועד פיצות ומעדנים שונים. וכשהתעניינתי מה הם לומדים, הפליא אותי לראות שהוא מלמד אותם גמרא "בבא מציעא" פרק "המפקיד", וממש לא הבנתי מה הענין, הרי הם עדיין מחללים שבת וחלקם אפילו תפילין לא מניחים, וכי לא יותר נכון להתחיל ללמד אותם הלכות שבת, בתחילה דברים קלים יותר שנכנסים לאוזן, כמו הלכות: עונג שבת, הדלקת נרות, קידוש וכיוצא בזה, דברים שהם אוהבים לשמוע, ואט אט לעלות דרגה וללמד אותם את מלאכות השבת: בישול, בורר, סוחט, טוחן וכדומה, דברים שהם נתקלים בכל שבת הלכה למעשה. כי הרי ברור שכאשר אדם לומד נושא מסוים, אז מיד כשהוא נפגש בו בפן המעשי, הלימוד משפיע עליו והוא פועל ועושה על פי מה שהוא למד. למשל, אם ילמדו אותו בשפה ברורה ונעימה שאסור לברור בשבת פסולת מתוך אוכל, אזי יש סיכוי נרחב שכשיבוא לידו אוכל ופסולת מעורבים, הוא יזכור שבדיוק את המקרה הזה למדנו בשיעור בהלכה עם הרב, והוא יזהר, ואט אט ההלכות האלו יביאו אותו לידי שמירת השבת כדת וכהלכה. אבל מלימוד גמרא לבד, מאיפה הוא ידע מה זה שבת, מה זה תפילין, חגים ועוד.

ואל תאמר לי כמו אחרים שאמרו לי, אנחנו נלמד גמרא ו"המאור שבתורה מחזירם למוטב", כי כל זה מדובר באדם שיועד היטב ממה להיזהר, אלא שהיצר תוקפו מדי פעם בניסיונות שהם, ולכן על ידי לימוד התורה הוא מקבל כח להתמודד נגד היצר ומתגבר וחוזר למוטב, וכמו שאמרו חז"ל בגמרא קידושין (פ ע"ב): אמר הקדוש ברוך הוא לישראל: בני, בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין, אם אתם עוסקים בתורה - אין אתם נמסרים בידו, ואם אין אתם עוסקים בתורה - אתם נמסרים בידו. כי על ידי לימוד התורה, האדם מקבל כח להתגבר על היצר, ואז הוא נזהר ממה שהוא יודע שצריכים להיזהר. וכמו שהכרתי בחור אחד שגדל בבית "מסורתי", והשפיעו עליו שילך לשיבה, והוא בחר ללכת לשיבה מסוימת של בעלי תשובה [שלצערנו הרב, הם היו נגד מרן זצ"ל], אבל תמיד הוא חיפש את החיצוניות של העולם הזה, כלומר, גם כשהוא היה בשיבה, הוא לא היה מונח בלימוד וביראת שמים טהורה, אלא בעיקר הוא גר בשיבה, תמיד ראשו היה בחיפוש החליפות היוקרתיות הצמודות, המכנסיים הצרות כמו גרביונים, הגרביים הצבעוניות, החולצות עם התנינים, המגבעת עם השוליים הצרים וכו' וכו'. בקיצור, יום אחד אני שומע שכבר לפני שנה הוא עזב את השיבה והלך לצבא. לאחר בירור מקיף, איך? כמה? למה עזבת? התברר שפשוט התאוות העבירו אותו על דעתו, הוא גדל במקום עם תאוות, והתחשק לו תאוות, אז איך הוא יעשה את זה? הרי בשיבה זה לא שייך, אז הכי פשוט הולכים לצבא, בטענות שונות ומשונות שהוא לא מסתדר בשיבה, וכבר בצבא אפשר לעשות את כל התועבות בשפע, השם ירחם ויצל. מעין מה שאמרו בגמרא סנהדרין (טו ע"ב): "יודעים היו ישראל בעבודה זרה שאין בה ממש, ולא עבדו עבודה זרה אלא להתיר להם עריות בפרהסיא". כי ככה זה, שלא לומדים תורה, יכולים להיכשל בכל התועבות, בר מינן. וכמו שרמזו המפרשים בגמרא מסכת שבת (כב רע"א) מאי דכתיב (בראשית לו כד): "וַהֲבֹרֶךְ רָק אֵין בּוֹ מִיָּם", ממשמע שנאמר "והבורר ריק" איני יודע שאין בו מים? אלא מה תלמוד לומר "אין בו מים" - מים אין בו, אבל נחשים ועקרבאים יש בו. ע"כ, כלומר, הבור הוא המוח של האדם, כאשר הוא ריק מעסק התורה ומיראת שמים, ממילא נחשים ועקרבאים בו, יש בו דעות משובשות, מקולקלות, תאוותניות וכו' וכו', אבל אם יכניס בו תורה ויראת שמים טהורה, ממילא הוא נטהר, וכמו שכותב הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה פרק כב הלכה כא), ויפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה, וירחיב דעתו בחכמה, שאין מחשבת עריות מתגברת, אלא בלב הפנוי מן החכמה. עי"ש.

אם אתם זוכרים ספרתי לכם בעבר (עיין גיליון 192), על יהודי שפגש אותי באשקלון, והודה ולא בוש שהיה אוכל אצל הערבים ב"הרט" נבילות וטריפות, קונה שווארמה ואוכל, לית דין ולית דיין, ומישהו דיבר על לבו שקבע עיתים לתורה שעה בשבוע, והצמיד לו אברך שילמד אתו "גמרא", אבל לצערנו הרב הוא היה לומד גמרא וממשיך לאכול נבילות וטריפות.

כשאכל ושבע, אבל אם אכל כזית או כביצה ולא שבע, אינו חייב אלא מדרבנן. ולכן במקרה זה, אם אינו זוכר אם בירך ברכת המזון, אינו חוזר לברך, כיון שספק ברכות להקל.

אכל כזית פת ושבע משאר מאכלים

ב. אלא שעדיין יש להתבונן, מה יהיה הדין אם הוא אכל כזית לחם אבל שבע משאר מאכלים, וכגון שהוא עושה דיאטה ואכל פת שחרית² כזית

כשראה האברך שהגמרא לא משפיעה עליו להפסיק לאכול, אז הוא אמר לו ישנה חוברת בשפה קלה השווה לכל נפש "כשרות המטבח בהלכה ובאגדה", תלמד בה. והוא מספר לי שהוא התחיל ללמוד בה כמה דקות בכל יום, וכשהוא הגיע לעמוד 34, הוא ראה שם סיפור נורא על ילד פיקח שרק לימודי קודש, חומש וגמרא, הוא לא היה מבין, ולאחר חקירה ודרישה היטב היטב, מצאו שפעם אחת בילדותו הוא טעם מבשר שהוכרז עליו שאינו כשר. עי"ש. ואז הוא אמר: מילא אני כבר אטום וטוהם, אבל למה שאעשה את זה לילדים שלי, ולכן הוא אמר "סטופ" עד כאן, יותר אין לאכול נבילות וטריפות ויהי מה, וקיבל על עצמו לאכול אך ורק בשר "חלק" בלבד. ואני הקטן שואל שאלה פשוטה, היכן המאור שבתורה, הלא הוא למד גמרא תקופה לא מועטה, אז למה המאור לא החזיר אותו למוטב? והתשובה היא פשוטה, אף פעם הוא לא הפנים אל ליבו את החומרה באמת של המאכלות האסורות, ולכן קטנות המוחן שבו, שזה יותר זול, התגבר עליו, עד שגם כשהוא למד גמרא, זה לא השפיע עליו, אבל כשבא משהו ונענע אותו, והראה לו, מה יכולים לגרום המאכלות האסורות הללו, אז התורה שהוא למד השפיעה עליו.

לכן כמה חבל שבמדרשיות כאלו שבאים חילונים גמורים ילמדו אותם גמרא, זה יכול להיות טוב במדרשיות שכבר התעלו בחבורים והתקדמו בשמירת שבת, אפילו שעדיין הם לא בקיאים בכל פרטי ההלכות 100%, אבל לפחות את הדברים המינימליים, כמו: לא לעשן, לא לנסוע ברכב, לא להדליק אור, פלאפון וכדומה, הם עומדים בזה, וכמובן שגם מניחים תפילין, ואט אט רוצים לקדם אותם לכיוון ישיבה, כולי האי ואולי, אפשר שילמדו גם גמרא, אבל ברור שעליהם לשלב יחד עם עוד ועוד הלכות למעשה בנושאים שונים מצויים, בטוב טעם ודעת. וגם כשמלמדים גמרא לבחורים כאלו בעלי תשובה חדשים שאינם יודעים בין ימינם לשמאלם בגמרא, חשוב מאוד לבחור מסכת שתדבר אליהם כמה שיותר, מסכת קלה מעניינת שימצאו את עצמם, כמו תענית, מגילה וכדומה, ולא מסכת קשה שצריכים לאחוז את הראש הרבה, ופעמים רבות שאינם מבינים כמעט כלום.

וכשנפגשתי עם אחד האחראים בארגון הנ"ל ושאלתי אותו על מדרשיות כאלו שמלמדים גמרא לבחורים חילונים, הוא מיד שאל אותי, האם המורה הזה הוא אשכנזי? אמרתי לו, מאי נפקא מינה? הוא אמר לי, תדע לך, בדרך כלל זה קורה אצל אברכים שלא יודעים הלכות, אז הם מעדיפים ללמד גמרא ולא להסתכן בשאלות בהלכה, אבל הרבה אברכים ספורים שלומדים ובקיים בהלכה, הם באמת מלמדים הלכות, ואחוזי ההצלחה שלהם הרבה הרבה יותר גבוהים בצורה גורפת, כי ברור שהבחורים מתחברים יותר למה שהם מבינים בקלות יותר, ועל ידי זה הם מתחזקים מהר יותר, כי הם כבר יודעים מה צריך לעשות, וקל יותר לחבר אותם לאיזו ישיבה טובה שמתאימה להם ומשם הם רק פורחים ומשגשים מעלה מעלה. אבל אותם שמקשים עליהם בלימודים כבדים, מעטים שבמעטים הולכים מהם לישיבות קדושות, וחבל מאוד, הלא זה פספוס לדורות. ואשרי המדבר על און שומעת.

² בגמרא (בבא קמא צב ע"ב, בבא מציעא קז ע"ב) מבואר, שאכילת פת שחרית מצילה מ-83 מחלות, השם יצילנו. וכתב הטור (אורח חיים סימן קנא): וטוב שירגיל עצמו לאכול פת שחרית. ומצוה להנהיג עצמו במידה טובה והנהגה טובה לשמור בריאותו, כדי שיהא בריא וחזק לעבודת הבורא יתעלה. עי"ש. וכן היה מנהגו של מרן זצ"ל להפקיד יום יום לאכול פת שחרית. וחבל שלצערנו הרב ישנם שמזלזלים בזה, מחוסר ידיעה בחשיבות ומעלת הדבר או מחמת עצלות לטול ידים ולברך ברכת המזון. הלא כמה זמן לוקח לברך ברכת המזון מילה במילה? אולי 4 דקות, אז אי אפשר להשקיע 4 דקות לכבוד השם יתברך? ובפרט לפי מה שכותב בספר החינוך (מצוה תל): "כך מקובל אני מרבתי, שכל הזהיר בברכת המזון, מזונותיו מצויים לו בכבוד כל ימיו", ומי לא רוצה מזונות ופרנסה בשפע? ועצה טובה לברך בנעימה ובניגון קל, שבזה הוא נותן גם כבוד לברכה, וגם בכך ניתן לכוון בקלות יותר. והרגיל בזה, יראה שירוצו אחריו מעטפות טובות...

פעם שאלתי איזה בחור, אם הוא רגיל לאכול פת שחרית, והוא הראה לי את השרירים החזקים שלו, ואמר לי שהוא לא אוכל כלום עד הצהריים, ושיתה רק נס קפה. אבל האמת היא, שחובה עלינו להיזהר בדברי חז"ל, כי **אם אף אם רכנע אדם לא מוגיש שזה משפיע עליו, אבל מי ערב לו מה יהיה הלאה בעוד כמה שנים, אולי זה מה שיחסן אותו בעתיד מכל מיני מחלות, השם יצילנו**. הגע עצמך, אם היה בא דוקטור צ'וכובסקי מלונדון... ואומר, שייצר איזה כדור שמציל מ-10 מחלות, ומחירו \$1,000 מי לא היה רץ לקנותו? גם אנשים שאין להם כסף, היו לוקחים הלוואות בשביל הכדור הזה, וכמו שנאמר (איוב ד'): "וְכָל אִשָּׁר לְאִישׁ יִתֵּן קֶעֶד נֶפֶשׁ", ואם כן על אחת כמה וכמה חז"ל הקדושים שכל דבריהם מיוסדים על אדני פז, ומבטיחים לך שפת שחרית מצילה לא מ-10 מחלות, אלא מ-83 מחלות, ולא אומרים לך תתענה, תצום, אלא אדרבה להיפך, תאכל לחם-תבית, סלט ירקות וכו', ותניצל, וכי לא כל שכן שעלינו להתאמץ מעט, ולא להתעצל? ומי לדינו יתקע שלא יבוא לידי חולי וסכנה בעתיד, חלילה, ובזכות שמקפיד על פת שחרית, נעשה גופו מחוסן וחזק ויוכל להתגבר על החולי לחיים טובים. לכן בוודאי שכל אחד ואחד ילמד את עצמו ואת בני ביתו, להקפיד על אכילת פת שחרית טובה כי זה חלק משמירת הבריאות, ושכרו כפול ומכופל מאת הבורא ששומר על בריאותו כהוגן, ובכך יוכל לעבוד את השם כהוגן. (עיין גיליון 20)

לחם, אבל כדי לשבוע, אכל צלחת שלימה של סלט ירקות עשיר [מלפפון, עגבניה, גמבה, חסה, פטריות, נווטים, זיתים שחורים, גבינה בולגרית ושמן זית], או שאכל בסעודת שבת שיעור הפת של סעודת קבע שהוא מעט יותר מכביצה כ-60 גרם, ושבע מצלחת חמין עשירה³, ועבר זמן, והוא מסופק אם בירך ברכת המזון או לא. האם כיון שסוף סוף הוא שבע, ממילא הוא חייב בברכת המזון מהתורה, וספק דאורייתא לחומרא ויצטרך לברך, או נאמר שכיון שהוא לא שבע מהלחם עצמו, אלא משאר המאכלים, ממילא ברכת המזון שלו מדרבנן, וספק ברכות להקל, ולא יצטרך לברך?

מחלוקת הפרי מגדים ושו"ת הלק"ט

ג. והנה בדין זה נחלקו רבותינו האחרונים, לדעת הפרי מגדים (אשל אברהם סימן קפד סק"ח) אינו חייב בברכת המזון מהתורה אלא אם כן שבע מהלחם עצמו, כי אם נאמר שכל ששבע אפילו לא מהפת אלא משאר דברים, נתחייב בברכת המזון מן התורה, אם כן אולי נאמר גם שאם אכל כלשהו מהפת ושבע מדברים אחרים, גם יתחייב בברכת המזון? והרי זה ודאי שלא יתכן. ואף על פי שיש מקום לחלק ולומר, שכיון שכתוב בתורה "ואכלת", משמע שיש כאן אכילה לפחות של "כזית", כי סתם אכילה שבתורה היא כזית, ולכן דוקא כשאכל כזית ושבע משאר מאכלים, יתחייב מהתורה, אבל כשאכל כלשהו מהפת, לא יתחייב. מכל מקום כיון שסוף סוף כתוב "ואכלת" ושבעת", והרי הפסוק מדבר על פת, אם כן משמע שצריך שיהיה שבע מהפת עצמה, ולא בצירוף שאר מאכלים. אולם רבי יעקב חגיז⁴ בשו"ת הלכות קטנות (חלק ב סימן רכז) כתב, שיש להסתפק בנידון זה שאכל כזית פת ושבע משאר מאכלים, אם חייב בברכת המזון מהתורה, ונראה כיון שהפת פוטרת כל מיני מאכל שהכל בא בשביל הפת וקובעים על זה אנשים, לכן

³ או שבא לשלחן וראה שלחן ערוך מפה לפה במטעמים משובחים, מינים ממינים שונים, בשר, עופות ודגים, ולכן אינו חפץ לאכול הרבה לחם, שלא יסתם לו התיאבון. ומעין הגמרא בשבת (קמ"ע ע"ב) שאמר רב חסדא, "עדי דליעול ירקא, ליעול בשרא וכווריי", פירוש, עד שאוכל ירקות, אוכל בשר ודגים. גם הוא אמר, "עדי דליעול נהמא [לחם], ליכול בשרא וכווריי".

⁴ רבי יעקב חגיז, היה חתנו ותלמידו של הגאון הראשון לציון רבי משה גלאנטי, שהיה לפני יותר מ-400 שנה. וכמו שכתב בנו רבי משה חגיז בשו"ת הלכות קטנות (סימן קפב): קיבלתי ממר זקני הגאון הראשון לציון המג"ן - הרב משה גלאנטי ז"ל (עיין שו"ת יחוד דעת חלק ה כללי השלחן ערוך אות ד), רבי משה גלאנטי זה הוא היה החכם הראשון שהוכתר בתואר "ראשון לציון", כי מפאת גדלותו בתורה, רצו להכתירו בתואר "ראש הרבנים", אך בעונותנותו לא הסכים לזה, לכן יעצו לקרוא לו: "ראשון לציון", והיינו כיון שהתגורר בעיר הקודש ירושלים, ו"ציון" היא "ירושלים", וכְּשֶׁנֶּמְנָה את תושבי ירושלים - תושבי ציון, נמנה את הרב כתושב ראשון, אם כן הרב "ראשון לציון" - ראשון לתושבי ציון, ופלוני שני לציון, וכן הלאה. ומאז ועד היום נשאר תואר זה. והוא נכדו של מהר"ם גלאנטי הראשון, שהיה תלמידו של מרן השלחן ערוך, ונסמך על ידו ועל ידי רבי משה קורדובירו זיע"א.

⁵ בדרך אגב, האור החיים הקדוש מבאר על הפסוק הזה דבר נפלא, שבאמת יתור לא הזמין את אהרן והזקנים לסעודה, ולכן לא אמר הכתוב "ויקרא לאהרן ולזקני ישראל...", אלא "ויבוא אהרן...", פירוש הם מעצמם באו, כי מזה שהוא זבח שלמים רבים, הוכיחו מעשיו שמזמין הוא את גדולי ישראל על שולחנו. ואהרן והזקנים כיבדוהו ובאו מעצמם, כדי שלא יבואו קודשים לידי נותר, ולא הטריחוהו להזמין על הזבח. ע"כ. כלומר, כיון שאהרן והזקנים הבינו ממעשיו שהוא מזמין על הזבח, כי הרי הוא זבח הרבה שלמים, ואם לא יאכלו אותם מיד, יעבור זמנם ויבואו חלילה לידי "נותר", ובוודאי שלא היתה כוונת יתור שרק הוא ומשפחתו [משה, צפורה, גרשום ואליעזר], יאכלו את כל הכבשים של השלמים, שהרי אי אפשר לגומרם כל כך מהר, לכן ברור שכונתו היתה שגם הם יבואו, אז מיד הם באו ולא חיכו להטריחו להזמין הזמנה אישית. אחי ורעי היקרים והאהובים, מכאן מוסר השכל לנו, פעמים שאדם עושה שבת חתן ומכין שלחן עם קידוש מכובד בבית הכנסת לאחר תפילת שבת, ובוודאי שכונתו שיבואו הציבור וישתתפו, אבל ישנם אנשים שהם לא משתתפים, בטענה שלא הזמין אותי הזמנה אישית, בעל השמחה לא אמר לי במפורש לשבת, על זה מלמדת אותנו התורה, שאל תתנהג ככה, אם אתה רואה שהוא הכין כיבוד לכל הציבור, אל תחפש יותר מידי גינוני כבוד, תלמד מאהרן הכהן וזקני ישראל שעם כל גדלותם נהגו בדרך הענווה, ובאו לכבד את יתור על אף שלא הזמין הזמנה אישית...

⁶ ולדעת שו"ת הלק"ט ניתן לפרש את הפסוק (דברים ח ט): "אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְכָּנָתָא תֹאכַל בָּהּ לֶחֶם לֹא תִחְסַר כָּל בָּהּ... וְאָכַלְתָּ וְשִׂבַּעְתָּ וּבִרְכַּת אֱת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ", והיינו שבאמת מברכים ברכת המזון על הלחם, אלא מוסיפה התורה כיון שארץ ישראל "לא תחסר כל בה", כלומר יש בה כל מיני לפתנים, וקניונים ומעדנים שהם, לכן על כל זה, ואכלת ושבעת וברכת על כל הטוב הזה, כי גם הטוב הזה הוא כחלק מהסעודה. ודו"ק.

והנה מרן זצ"ל היה רגיל לפרש את הפסוק הזה: "אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְכָּנָתָא תֹאכַל בָּהּ לֶחֶם לֹא תִחְסַר כָּל בָּהּ", לכאורה יש להתבונן, מה כוונת התורה שלא במסכנות תאכל בה לחם? ופירש

אם אכל ושבע אפילו משאר דברים, ברכת המזון שלו מהתורה. ע"כ. והיינו כיון שהפת היא עיקר הסעודה, ושאר הדברים הבאים בסעודה הם טפלים לפת, לכן הסעודה נקראת על שם הפת, וכל ששבעים בצירוף שאר הדברים, הרי זה כמו ששבעים מהפת, וברכת המזון מן התורה.

הסעודה נקראת על שם הפת

ד. וכמו שמצאנו כיוצא בזה בתורה, שלאחר שיעקב אבינו עשה סולחה עם "חמיו" הרשע לבן הארמי, כתוב שם (בראשית לא נד): "וַיִּזְבַּח יַעֲקֹב זֶבַח בְּהָר, וַיִּקְרָא לְאָחִיו לְאָכַל לֶחֶם, וַיֹּאכְלוּ לֶחֶם וַיִּלְינוּ בְּהָר". ופירש רש"י, ויזבח יעקב זבח, שחט בהמות למשתה. נמצא שיעקב אבינו שחט כבשים והכין להם על האש, אם כן למה כתוב בתורה שהוא רק קרא להם לאכול לחם ואכלו לחם, ולמה לא הוזכר הבשר, וכי הבשר נשרף? ובאמת שרש"י הרגיש בשאלה הזאת וכתב, שכל דבר מאכל קרוי לחם, כמו שנאמר (דניאל ה א): "בְּלִשְׁאֲצָר מִלְכָּא עֲבַד לֶחֶם רַב", והיינו שעשה סעודה גדולה מליאה מכל טוב על הניצחון שלו במלחמה, ולא רק שהביא להם מלא לחם. וכיוצא בזה מצאנו בתורה גבי יתור, שנאמר (שמות יח יב): "וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֲתָן מֹשֶׁה עִלָּה וּזְבָחִים [שלמים] לָאֱלֹהִים, וַיָּבֵא אֶהָרֹן וְכָל זָקְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאָכַל לֶחֶם עִם חֲתָן מֹשֶׁה לִפְנֵי הָאֱלֹהִים"⁵ וכי הם אכלו רק לחם, והלוא היה שם בשר שלמים, אלא לחם הוא עיקר הסעודה וכל הסעודה נקראת על שמו. גם מצאנו בנביא אצל שאול המלך שכאשר נעדר דוד משלחנו גם ביום השני, שאל שאול את יהונתן בנו (שמואל א כז): "מִדּוּעַ לֹא בָּא בֶן יִשִׁי גַם תָּמוּל גַּם הַיּוֹם אֶל הַלָּחֶם?" וכי על שלחנו של המלך היו אוכלים רק לחם? אלא הוא שם כללי לכל הסעודה. לכן גם כשהתורה אמרה "ואכלת ושבעת וברכת", כונתה לפרש שגם במקרה שאכל לחם ושבע משאר מאכלים, חייב בברכת המזון מהתורה.⁶

מרן, היום כשאתה רואה בן אדם שאוכל לחם לבד, מה אתה אומר עליו? איזה מסכן זה, וכי אין לו לפתן או קצת גבינה, קוטג' למרוח עליו? אבל בקרוב שיבוא משיח צדקנו, ואומרת הגמרא במסכת כתובות (קיא ע"ב), עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות [מיני מאפה משובחים], עתידה חיטה שתיתמר ותעלה כמו דקל. ושמה תאמר, יש צער לקוצרה? מלמד שהקדוש ברוך הוא מביא רוח מבית גזיו ומנשבת עליה ומשירה את סולתה, ואדם יוצא לשדה וממלא ידו ממנה, וממנה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו. עי"ש. נמצא שבקרוב נזכה שטעמו של הלחם יהיה משובח ביותר, וכשנראה מיהו שאוכל לחם לבד, לא נגיד איזה מסכן זה שאוכל לחם בלי לפתן, שהרי טעמו מיוחד במינו. וזהו שאומר הפסוק: "אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְכָּנָתָא תֹאכַל בָּהּ לֶחֶם", למה? שהרי "לא תִּחְסַר כָּל בָּהּ", כלומר, הרי לא חסר לפתן, יש הכל בשפע, ובכל זאת הוא אוכל את הלחם לבד, כי הוא טעים מאוד. (שוב ראיתי שכן פירש האלשיך שם. ועיין גם בפירוש הרשב"ם)

עוד מרן זצ"ל פירש פעם את הקשר בפסוקים הנ"ל, הלא התורה משבחת את ארץ ישראל (שם ז): "כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ מִבְּיָאֵךְ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה, אֶרֶץ נַחֲלִי מִים עֲנִיֹת וְתִהְיֶה יָצְאִים בְּבִקְעָה וְבָהָר, אֶרֶץ חֹטֶה וְשִׁעָרָה... אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְכָּנָתָא תֹאכַל בָּהּ לֶחֶם... אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבָנֶיהָ בְּרָזָל... וְאָכַלְתָּ וְשִׂבַּעְתָּ וּבִרְכַּת", ולכאורה, מאחר והתורה החלה לשבח את הארץ בענייני מאכל, שבעת המינים ולחם משובח, אם כן מן הראוי היה לומר מיד "וְאָכַלְתָּ וְשִׂבַּעְתָּ וּבִרְכַּת", ולמה הפסיק הפסוק בינתיים בשבח שלא מהענין "אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבָנֶיהָ בְּרָזָל"? והאלישיך תירץ שאין דרך ארץ שכולה טרשים ואבנים חזקים, שתגדל תבואה שמנה ודשנה, לכן אמר, כי שבח הארץ, שאפילו שבאניה חזקים ככרזל, עם כל זה לא במסכנות תאכל בה לחם ולא תחסר כל בה. עי"ש. אבל מרן ביאר על דרך הדרש על פי הגמרא במסכת תמורה (טז ע"א), שבעה שנפטר משה רבנו לגן עדן, אמר לו ליהושע: שאל ממני כל ספיקות שיש לך, אמר לו: רבי, כלום הנחתך שעה אחת והלכתי למקום אחר? לא כך כתבת בי (שמות לג יא): "וּמִשְׁחַתְּוּ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון נָעַר לֹא יָמִישׁ מִתּוֹךְ הָהָר?" מיד תשש כוחו של יהושע, ונשתכחו ממנו 300 הלכות, ונולדו לו 700 ספיקות. ולאחר מכן כשנפטר משה, בכו אותו עם ישראל 30 יום וממילא לא עסקו בתורה, ומרוב הצער הגדול נשתכחו מהם 3,000 הלכות. וכשבאו לשאול את יהושע, הוא לא ידע לענות, ועמדו עליו כל ישראל להורגו, כלומר, איפה אתה, איפה משה רבנו? כשהיינו שואלים את משה, מיד היה שואל את הקב"ה ועונה לנו. אמר לו הקב"ה: לומר לך את ההלכות אי אפשר, [שנאמר (ויקרא כד לד): "אֵלֶּה הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהָר סִינַי", והיינו שרק משה קיבל התורה יש מיפה הגבורה, אבל כל הנביאים לא באו אלא לפרש ולהזהיר על תורת משה]. אלא לך וטורדן במלחמה לכבוש את הארץ. כשיראה לך כלב בן אפרת, אמר, מי שיזכה להחזיר את ההלכות שנשתכחו, אני אתן לו את בתי עכסה לאשה, שהיתה יפה מאוד, ולמה נקרא שמה עכסה - שכל הרואה אותה היה כועס על אשתו. לכן נאמר (יהושע טו): "וַיֹּאמֶר כָּלֵב אֲשֶׁר יָכָה אֶת קָרְיַת סִפֵּר וּלְכָדָה וְנָתַתִּי לוֹ אֶת עֶכְסָה בְּתִי לְאִשָּׁה, וַיִּלְכְּדָה עֲתָנִיאֵל בֶּן קִנָּז אֲחִי כָלֵב וַיִּתֵּן לוֹ אֶת עֶכְסָה בְּתוֹ לְאִשָּׁה". וחז"ל דרשו את הפסוק הזה על אותן הלכות שנשתכחו מהן, ובא עתניאל בן קנז והחזיר אותן בפלפולו. נמצא שכל השיעורים שיש לנו דית וכביצה וכו' הם בזכות עתניאל בן קנז. והנה הגמרא בתענית (ד ע"א) אומרת, כל תלמיד חכם שאינו קשה ככרזל, אינו תלמיד חכם. שנאמר "אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבָנֶיהָ בְּרָזָל", אל תקרי אבניה אלא בונים. כלומר, תלמידי חכמים הם הבונים את העולם, כי בלעדיהם העולם לא שווה כלום. לכן רמז בזה הפסוק, שלאחר שהתורה שיבחה את הארץ בשבעת המינים ובלחם, יבוא אדם וישאל, כמה שיעור צריך לאכול כדי לברך? לכן אמר "אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבָנֶיהָ בְּרָזָל", כלומר תשאל את אבניה שהם תלמידי חכמים כמו עתניאל בן קנז, ואז וְאָכַלְתָּ וְשִׂבַּעְתָּ וּבִרְכַּת". "שִׁפְתַּיִם יִשָּׁק, מִשִּׁיב דְּבָרִים נְכֻחִים" (משלי כד כו).

חילוק בין סלטים למנה עיקרית או לקינוחים

הוהנה המשנה ברורה בביאור הלכה (סימן קפד סעיף ו) כתב בדעת הפרי מגדים שמה שכתב שאין שאר הדברים מצטרפים לשביעה, נראה לי פשוט שאין כוונתו במי שאוכל איזה דבר ללפת בו את הפת, כי זה פשיטא שמצטרף, שכן הוא דרך אכילה [והוכיח כן מהגמרא בברכות (מא ע"א) מיסב ואוכל בלפתן], אלא כוונתו בשאכל שארי דברים בפני עצמם. ע"כ. ומבואר מדבריו שגם לדעת הפרי מגדים אם אוכל דברים שמתלפתים עם הפת ממש, כמו סלטים, דגים וכיוצא בהם, הם מצטרפים לשביעה, אלא שהמחלוקת שלהם אם אוכל אותם בפני עצמם, כמו מנה עיקרית, עוף, אורז וכדומה שרגילים לאוכלם בלי לחם, לפרי מגדים, אינם מצטרפים ולשו"ת ה"לק"ט מצטרפים. ובאמת שככה נראה מפשט לשונו של שו"ת ה"לק"ט, שמה שמצטרף לשביעה עם הפת הוא דוקא בדברים הבאים מחמת הסעודה, שכיון שהפת פוטרם והם באים בשביל הפת וקובעים על זה, הריהם טפלים לפת. אבל אם אכל לחם ושבע מדברים הבאים שלא מחמת הסעודה, כפירות, ענבים, אבטיח, ממתיקים, גלידה, וכיוצא, שהם לא טפלים לפת, וגם הפת לא פוטרם מברכה ראשונה, לכאורה יש לומר שלא יצטרפו.

דעת הר"ה שגם הקינוחים מצטרפים לשביעה

ו. אולם, רבנו זרחיה הלוי בעל המאור (ברכות כט ע"א) כתב, דברים הבאים שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה, כגון תאנים וענבים הנאכלים בפני עצמם ולא עם הפת, טעונים ברכה לפנייהם, שאין נעשים טפילה לפת, ואין טעונים ברכה לאחריהם, שברכת המזון פוטרם, כיון שדעתו של האדם על כל מה שהוא אוכל, וכל מה שבא בתוך הסעודה הוא מכלל השביעה, שכתבה התורה "ואכלת ושבעת וברכת". ע"כ. ומבואר מדבריו שאפילו קינוחים מצטרפים לשביעה, אף על פי שאינם טפלים לפת, ולא כמו שנראה מפשט דברי ה"לק"ט שקינוחים לא מצטרפים לשביעה. ודוחק לומר שלעולם גם ה"לק"ט מסכים שהקינוחים מצטרפים, כי סוף סוף הפת פוטרם מברכת המזון, לכן הם גם בכלל השביעה.

מעשה בינאי וגיסו שמעון בן שטח

ז. והנה הגמרא במסכת ברכות (מח ע"א) מספרת סיפור מעניין על ינאי המלך ואשתו [שלומציון (ענין שבת טז ע"ב)] המלכה, יום אחד הם עשו סעודה עם כמה חברים משרי הממשלה, אולי היה יום העצמאות..., אך כיון שהוא הרג את חכמי ישראל⁷, לא היה להם מישוה שיזמן ויברך להם ברכת המזון להוציא אותם ידי חובה. אמרה לו אשתו תשבע לי שאם אביא לך חכם שיברך לנו, לא תצער אותו? נשבע לה, ושלחה להביא את אחיה שמעון בן שטח. כשהגיע שמעון בן שטח, הושיב אותו ינאי בינו לבין אחותו המלכה. אמר לו: ראית כמה כבוד אני

⁷ כידוע, שינאי המלך היו אתו כל מיני בעיות עם חכמי ישראל, כמו שהגמרא במסכת קידושין (סו ע"א) מספרת לנו: מעשה בינאי המלך שכבש שישים כרכים, ובחזרתו היה שמח שמחה גדולה, וקרא לכל חכמי ישראל. אמר להם: אבותינו היו אוכלים מלוחים בזמן שהיו עסוקים בבנין בית המקדש, אף אנו נאכל מלוחים זכר לאבותינו, והעלו מלוחים על שולחנות של זהב ואכלו. והיה שם אחד איש לץ לב רע ובלעיל ואלעזר בן פועירה שמו [היה מהצדוקים הרשעים שהיו שונאים את חכמי ישראל, כדברי הגמרא בפסחים (מט ע"ב): גדולה שנאה ששונאים עמי הארץ לתלמידי חכמים, יותר משנאה ששונאים אומות העולם את ישראל], ויאמר לינאי המלך: ליבם של פרושים עליך! [חכמי ישראל נקראים "פרושים", שהם פרושים ומובדלים משאר העם, וליבם עליך שהם שונאים אותך ולא שמחים בהצלחתך]. אמר ינאי, ומה אעשה? [להוכיח כדבריו]? הקם להם בציץ שבין עיניו, [תן את ציץ הקודש על מצחך, ותראה שהם ימוחו בך מלהיות כהן, ואף שאהת מכהני בית חשמונאי]. הקים להם ינאי בציץ שבין עיניו. היה שם זקן אחד ויהודה בן גדידה שמו, ויאמר לינאי המלך: רב לך כתר מלכות, הנח כתר כהונה לזרעו של אהרן! שהיו אומרים: אמו נשביית במודיעים, [פירוש, התורה אסרה לכהן לישא אשה שפסולה לכהונה, כמו שנאמר (ויקרא כא ז): "אִשָּׁה זָנָה וְחֻלְלָה לֹא יִקַּח, וְאִשָּׁה גְרוּשָׁה מֵאִישָׁה לֹא יִקַּח, כִּי קֹדֶשׁ הוּא לַאלֹהִים". ובאו חכמים והוסיפו שגם אשה שנשביית אצל הגויים, היא פסולה לכהונה מדברנן, שמה התייחדה עם גוי שפוסלה מהכהונה. וכמו שהיום לצערנו הרב, ישנן שבויים אצל שונאי ישראל הישמעאליים הארוורים הללו, ימח שם יראבד זכרם, "חִרְבָם תָּבוֹא בָלָבָם וְקִשְׁתוֹתָם תִּשְׁבְּרָנָה" (תהלים לו טו)], ובקרוב שבעזרת השם הם יחזרו לבתיהן לחיים טובים ולשלום, אסור לשביות הללו להתחתן עם כהנים. ואפילו אשת כהן שנשביית אצל הגויים, אסורה לחזור לבעלה הכהן, ועליו לגרש אותה. והנה אבא של ינאי שהיה כהן לקח שבויה ונולד מהם ינאי, נמצא שהוא חלל מדברנן, ככל מי שנולד מפסולי כהונה, ולכן אינו ראוי לכתר כהונה. והנה כשאמרו חכמים שאמו היתה שבויה, נתן ינאי הוראה לבדוק אם נכונים דבריהם]. ויבוקש הדבר ולא נמצא, אלא הצליחו להוכיח 100%. ויבדלו חכמי ישראל בזעם [מכעסו של ינאי עליהם]. ויאמר אלעזר בן פועירה לינאי המלך: הדינו שבישראל כך הוא דינו [לסבול חרפתו], ואהת מלך וכהן גדול כך הוא דינו [שלא יתקדם מהם]? ומה אעשה? אם אתה שומע לעצתי רומסם [תהרגם]. ותורה מה תנה עליה [שמה תשתכח תורה מישראל]? הרי היא כרוכה ומונחת בקרן זוית, כל הרוצה ללמוד

עושה לה?!! אמר לו: לא אתה מכבד אותי, אלא התורה מכבדת אותי, שנאמר (משלי ד ח): "סִלְסֵלָה וְתִרְוַמְמָה, תִּכְבְּדָךְ כִּי תִחַבֶּקֶנָּה". [אם תהא ממשמש בתורה בקביעות, היא תרומם אותך. והיא תכבד אותך כשתחבקנה להיות דבוקה בך (מצודת דוד)] ואז הביאו לו כוס יין לזמן ולברך ברכת המזון. אמר להם איך אני אגיד? ברוך שאכל ינאי וחבריו משלו? הרי אני לא אכלתי. מה עשה? שתה את היין, והביאו לו עוד כוס יין, ועליו עשה זימון וברך. ואמרת הגמרא, מה שעשה שמעון בן שטח לשיטת עצמו הוא עשה, אבל ההלכה לא ככה, אלא כמו שאמר רבי יוחנן שלעולם אין היחיד מוציא את הרבים ידי חובתם עד שיאכל כזית פת.

ביאור מרן זיע"א בשיטת רש"י ובעל הלכות גדולות

ח. והקשה רש"י, איך אפשר שאם הוא אכל כזית פת הוא יוציא ידי חובה, והרי מי שאכל כזית חיובו בברכת המזון רק מדברנן, ואילו הם שאכלו ושבעו חיובם מהתורה? ותירץ בשם בעל הלכות גדולות שמדובר שהם אכלו גם כן כזית ולכן הוא מוציא ידי חובה, אבל אם הם אכלו ושבעו, הוא לא יכול להוציאם. ורש"י דוחה אותו בלשון זו: ואי אפשר להעמידה, שהרי ינאי וחבריו אכלו ושבעו, ואיך אם שמעון בן שטח היה אוכל כזית דגן, היה מוציאם ידי חובה? והנה מרן זצ"ל (שו"ת יחזקאל דעת חלק ו סימן י בהערה, הליכות עולם חלק ב עמוד סז, חזון עובדיה ברכות עמוד רלח) כתב ליישב את מחלוקת רש"י ובה"ג בצורה נפלאה ביותר, הלוא בוודאי שעל שלחן מלכים מגישים מינים ממינים שונים של סוגי בשרים ומעדנים למיניהם, והחכם עיניו בראשו, ולמה לו למלאות כרסו בלחם, הלוא 'לא על הלחם לבדו יחיה האדם', ו'אין עניות במקום עשירות', על כן, הוא אוכל כזית פת בשביל להתחייב בברכת המזון, אך בעיקר הוא שבע משאר התבשילים וממעדני המלכים הממולאים והמשובחים. וכמו שהזכרנו לעיל (הערה 3) שאמר רב חסדא שעד שאוכל ירקות, אוכל בשר ודגים. גם הם אומרים, עד שנאכל לחם, נאכל מיני בשרים ומעדנים. נמצא שאין עיקר השובע מהפת אלא משאר המאכלים, ולדעת בה"ג במקרה כזה חיובו בברכת המזון רק מדברנן כדעת הפרי מגדים, ולכן אם שמעון בן שטח היה אוכל כזית, היה מוציאם ידי חובה, כי גם הם אכלו רק כזית. אבל לדעת רש"י חיובו בברה"מ מהתורה, כיון ששאר מאכלים מצטרפים לשביעה, וכדעת ה"לק"ט, לכן תמה איך יוציאם ידי חובה, והרי הוא מדברנן והם מהתורה.

ט. להלכה כתב מרן זצ"ל שאם אכל כזית פת ושבע משאר מאכלים, והסתפק אם בירך, חוזר לברך משום ספק ספיקא שמא הלכה כדעת היראים שבכזית בלבד חייב מן התורה, וממילא ספק דאורייתא חומרא, ואפילו אם תאמר שהלכה כדעת הרמב"ם וסיעתו שדווקא כששבע חייב מהתורה, שמא הלכה כדעת ה"לק"ט שגם כשאכל כזית פת ושבע משאר מאכלים, חייב מהתורה.

יבוא וילמוד. מיד ותוצץ הרעה על ידי אלעזר בן פועירה, ויהרגו כל חכמי ישראל, והיה העולם משתומם [מן התורה], עד שבא שמעון בן שטח [שהיה אחי אשתו של ינאי והחביאה אותו מידי הרשעים הרוצחים הללו] והחזיר את התורה ליושנה. ע"כ.

עוד תקל שהיה לשמעון בן שטח עם ינאי המלך, הובא בירושלמי (ברכות פרק ז הלכה ב ונוזיר פרק ה הלכה א): מעשה בימי שמעון בן שטח, שעלו מחוץ לארץ 300 נזירים כדי להקריב את קורבנותיהם לצאת מהנזירות, [שציותה התורה על כל נזיר להקריב 3 קרבנות: חטאת, עולה ושלמים, ובסה"כ 900 קורבנות]. ולא היתה ידם משגת להביא את הקרבנות, ובאו אצל נשיא ישראל שמעון בן שטח, והכניס אותם אליו, אחד אחד, ומצא פתח וחרטה ל-150 נזירים, והתיר להם את נזר הנזירות, וכיון שהחכם עוקר את הנזר מעיקרו, נמצא שכאילו מעולם הם לא היו נזירים, וממילא הם פטורים מלהביא את הקורבנות. אבל עדיין נשארו 150 נזירים אחרים שלא מצא להם פתח וחרטה. הלך שמעון בן שטח אצל גיסו ינאי המלך ואמר לו, 300 נזירים עלו מחוץ לארץ, צורכיים 900 קרבנות, ואין ידם משגת, תן להם חצי משלך, ואני אתן חצי משלי. נתן פקודה ינאי לשר האוצר לתת לו דמי 450 קורבנות. הלכו הרשעים שונאי חכמי ישראל והלשינו לינאי ששמעון בן שטח לא נתן משלו כלום. ויקצוף המלך מאוד וחמתו בערה בו, איך שמעון בן שטח רימה אותו. הוא שמע שינאי כועס עליו, פחד ממנו וברח. לאחר איזו תקופה, באו שרי מלכות פרס לבקר אצל ינאי וסעדו על שלחנו, ובסיום הסעודה, אמרו לו, אדוננו המלך, זכורים אנו כי לפנינו בביקורנו אצלך, היה זקן אחד חכם שהיה סועד עמנו ואומר לנו דברי חכמה המרגינים את הלב. סיפר להם ינאי את התרגיל שעשה לו שמעון בן שטח. אמרו לו, אף על פי כן תקרא לו שיבוא. אמר ינאי לאשתו, תשלחי לאחיק יבוא, ואני נשבע שלא יאונה לו כל רע. שלחה לו שליח עם טבעת המלך לאות וסימן שלא יאונה לו כל רע. כשהגיע שמעון בן שטח, התיישב מעצמו בין המלך למלכה. אמר לו ינאי, למה עבדת עלי בעיני הנזירים, ולא שילמת מעצמך כלום? אמר לו, חס ושלום, אתה שילמת מממונך ואני מתורתך, שנאמר (קהלת ז יב): "כִּי יִצֵּל הַחֲקִמָה יִצֵּל הַקֶּסֶף". אמר לו ינאי, ולמה ישבת בין המלך למלכה? אמר לו, כך נאמר בספרו של בן סירה, "סלסלה ותרוממך ובין נגידים תושיבך". כלומר, שמעון בן שטח, נטל את הכבוד לעצמו בכוונה תחילה כדי להפגין את כבוד התורה כלפי הצדוקים הרשעים שרדפו באף ובחמה את שרי התורה חכמי ישראל. (ענין עלי תמר מסכת ברכות פרק ז הלכה ב, וענין עץ אבות פרק א משנה ט)